

УДК 821 І. Франко

Загнітко А. П.,
доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса;
головний науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
E-mail: a.zagnitko@donnu.edu.ua, zagnitko@nas.gov.ua

КОМУНІКАТИВНИЙ І ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ІВАНА ФРАНКА²

У статті розглянуто комунікативний і дискурсивний простори мовної особистості Івана Франка, схарактеризовано постійні та змінні компоненти впливу на вияви дискурсивних практик видатного майстра, а також визначено напрями еволюції його комунікативного середовища. Визначено основні величини дискурсивного простору Івана Франка і з'ясовано співвідношення в цьому просторі визначальних дискурсивних практик. Стисло проаналізовано шкільний, публіцистичний, науковий, прозовий, поетичний, драматургічний, історичний, філософський, етнографічний та інші дискурси в загальнодискурсивному просторі Івана Франка.

Ключові слова: комунікативний простір, комунікативне середовище, Іван Франко, дискурсивний простір, дискурсивна практика, лінгвоіндивідуалізація, науковий дискурс, публіцистичний дискурс.

0. Визначальними поняттями студіювання є *комунікативний простір*, *дискурсивний простір* у їхньому стосунку до геніальної мовної особистості Івана Франка. Мову великого мудреця досліджували в аспекті його стилістичних новацій (Іван Ціхоцький [46] та ін.) із концентруванням уваги на стилістичних «експериментах» і «язиковій традиції» в прозових, поетичних і драматургічних творах видатного майстра, розкритті співвідношення мовного портрету митця та «філософії» напряму із заглибленням в анатомію мовного образу Івана Франка (Лев Полюга [35] та ін.). Не менш актуальними є численні студії усього простору спадщини великого митця із простеженням внутрішнього та зовнішнього навантаження в ній мовних питань [12], що дає змогу встановити особливо навантажені виміри аналізу консолідувального, самоідентифікувального, об'єднавчо-доцентрового статусу української як загальнонаціональної (Василь Грещук [13], Федір Медведєв [26], Олександра Сербенська [37] та ін.), утвердження української літературної мови на Галичині [22], з'ясуванням ставлення самого майстра до таких питань, встановленні ним шляхів до творення цілісності української мови без сакраментального географічного поділу на західних та східних. До цього прилягають численні дослідження напрямів опрацювання «людових говорів» у художньо-белетристичному контексті (Іван Денисюк [14], Михайло Драгоманов [16] та ін.). Водночас помітними є студіювання мовної параметризації персонажів різного статусу в художніх текстах митця (І. Ціхоцький [46] та ін.), окреслення значення творчості Івана Франка у становленні української загальнонаціональної норми в її численних прескрипціях та функційному навантаженні цілісних прескриптивних граматики (Федот Жилко [17] та ін.), а також намаганням визначити навантаження тих чи тих мовних одиниць у реалізації творчого замислу видатного майстра (фольклоризмів (Світлана Єрмоленко [18], полонізмів і діалектизмів (Мирослав Онишкевич [31]), діалектизмів (Іван Матвіяс [25]) та ін. [2; 3]), прагненням створити цілісний мовний портрет геніального митця (О. Сербенська [37] та ін.), визначити шляхи самовдосконалення мовного тла творів (Ірина Ощипко [32]), встановити співвідношення понять *мова* й *нація* в загальній структурі творчої спадщини майстра (Таміла Панько [33]), а також схарактеризувати статус мистецької

² Дослідження виконано в межах програми наукових досліджень Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України (проект №0115U000088 «Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання»).

простору Івана Франка з німецькомовним світом (Леонід Рудницький [36]) і под. До цих студіювань, безперечно, прилягають дослідження мовної, ширше комунікативної компетенції Івана Франка (Тетяна Космеда [23] та ін.), особливостей його концептосфери з прагненням простежити на всьому творчому просторі митця еволюції концептів *Україна, Держава, нація, народ, мова* і т. ін. (Ярослав Яремко [49, с. 150-210] та ін.), виявити прагматику комунікативних настанов (Флорій Бацевич [1] та ін.) і под. У сучасному франкознавстві поза увагою залишається розгляд цілісного комунікативного і дискурсивного просторів лінгвоперсоналії Івана Франка, встановлення основних і неосновних еволюційних тенденцій у динаміці дискурсивних практик, що й зумовлює актуальність пропонованого студіювання.

Метою дослідження є визначення функційно-типологічних параметрів комунікативного і дискурсивного просторів лінгвоперсоналії Івана Франка з послідовним диференціюванням сталих і змінних величин у студіюваних лінгвоперсоналогічних просторах. Заявлена мета мотивує необхідність вирішення таких завдань: 1) встановити диференційні та кваліфікаційні ознаки основних понять студіювання, зокрема *комунікативний простір, дискурсивний простір, лінгвоперсоналія* та інших; 2) схарактеризувати основні дискурсивні практики Івана Франка з окресленням їхнього функційного навантаження в його лінгвоперсоналії; 3) визначення стрижневих напрямів еволюції дискурсивних практик видатного майстра з кваліфікацією текстуалітетних чинників; 4) з'ясувати кореляцію дискурсивних практик Івана Франка з відповідними лінгвоіндивідуаліями й окреслити функційне навантаження в кожній із дискурсивних практик відповідних лінгвоіндивідуалізацій; 5) дефінувати комунікативний і дискурсивний простори лінгвоперсоналії Івана Франка. Новизна аналізу мотивована тим, що вперше у франкознавстві студіювано комунікативний і дискурсивний простори лінгвоперсоналії Івана Франка в їх взаємодії та цілісності зі спробою простеження їх співвідношення з лінгвоіндивідуаліями та лінгвоіндивідуалізаціями. Теоретичне значення дослідження визначається обґрунтуванням понять *комунікативний простір, дискурсивний простір*, розкриттям їх статусу в лінгвоперсоналії Івана Франка. Практичне значення студіювання мотивоване можливостями використання його результатів в університетській практиці опрацювання курсів із лінгвістики текстів, функційних стилів, дискурсології та дискурсивних практик, когнітивної лінгвістики, національно-мовної картини світу.

1. Комунікативний простір слід кваліфікувати як середовище й територію, де відбувається взаємодія мовних особистостей, реалізація відповідних комунікативних стратегій, комунікативних інтенцій, комунікативних тактик, виявлюваними є комунікативні жанри та ін. Якщо звертати увагу на територію, на якій реалізовувався комунікативний простір Івана Франка, чи, власне, де такий простір був найактивніший, то відповідь легко встановлювана з географії його численних мандрівок, подорожей. Комунікативно-географічний простір Івана Франка був динамічним – від сільського комунікування (с. Нагуєвичі, Криворівня та ін.) до розлогих галицьких міст, а також віденських, краківських та інших вимірів. Аналізуючи комунікативний простір Івана Франка можна говорити про вузький і широкий аспект цього поняття, де під першим мається на оці той активний вимір, у якому відбувалося становлення митця, формування його мовно-мовленнєвих і первинних комунікативних компетенцій, того простору, де значущою постала його первинна лінгвоіндивідуалізація, прагнення заявити про себе як самодостатню мовну особистість. У широкому сенсі – комунікативний простір Івана Франка охоплює усі численні комунікації під час мандрівок, подорожей, написання дисертації, виступів на численних зібраннях, а також різноманітних зустрічей із громадськими активістами, селянами, ріпниками та ін. Функційно значущими є обидва аспекти, хоча другий аспект, не заперечуючи перший, охоплює його, тому виступає прийнятнішим для студіювання.

Комунікативний простір, у якому активно постала перша лінгвоіндивідуалізація Івана Франка, поза всяким сумнівом, досить багатовимірний, містить і період дитинства, і період навчання в школі, гімназії, почасти в університеті, коли в кожному з мікрогеографічних просторів легко віднайти мовно-екзистенційні спроби митця. Вони чи найбільшою мірою свідчать про активне становлення творчої лінгвоперсоналії з імплікацією мовної «наступальності», нейтральності, згідливості, домінування тих чи тих творчо-інтенційних настанов у спілкуванні з певним адресатом. У цьому разі необхідно враховувати, що в комунікативному просторі первинної лінгвоіндивідуалізації активно поставала взаємодія декількох мовних стихій, з-поміж яких рідномовна (українськомовна), почасти

польськоюмовна були активними, а німецькоюмовна – пасивною, оскільки навчання в Дрогобицькій нормальній школі отців Василіян, де він здобував освіту в 1864–1867 роках, було німецькоюмовним, а в Дрогобицькій державній гімназії імені Франца Йосифа I – здебільшого польсько- чи німецькоюмовним, адже школа ставала польськоюмовною. Не менш показовим є комунікативно-віковий просторовий діапазон у період навчання в школі, гімназії, не кажучи про університет. Як свідчать дані класних журналів, Іван Франко уже в першому класі мав середовище, що відповідало його віку. У класі нараховувалося 51 учень, із яких – 45 публічних, а 6 приватистів, за віковими особливостями першокласники були: десятирічні – 1 (1858 р. н.; 1,96%), одинадцятирічні – 9 (1857 р. н.; 17,6%), дванадцятирічні – 12 (1856 р. н.; 23,5%), тринадцятирічні – 12 (23,5%), чотирнадцятирічні – 5 (9,8%), п'ятнадцятирічні – 4 (7,8). Дванадцять років мав також Іван Франко, тому його комунікативно-віковий діапазон шкільного спілкування охоплював межові п'ять років – мінус два роки та плюс три роки. Уже в цей час дискурсивно-шкільна практика видатного митця зазнавала істотних вікових, соціальних та національно-мовних впливів.

Не менш істотним є інституційно-шкільне комунікативне середовище за віросповідальними особливостями, адже в класі були греко-католики (25; 49%), католики (17; 33,3%), євангелісти (2; 3,9%), послідовники Мойсеєвого віросповідання (1; 1,96%). У національно-мовному просторі комунікативне середовище було також своєрідним, адже з-поміж однокласників були русини (24; 47%), поляки (21; 41,2%) та ін. У класному журналі Іван Франко значився під тринадцятим номером і для розкриття його інституційно-шкільного комунікативного середовища слід враховувати комплекс навчальних освоєваних предметів, мову їхнього вивчення та характеристику класного керівника, яким в Івана Франка був талановитий майстер художньої белетристики, відповідальний педагог, ініціатор та організатор різних громадських ініціатив Іван Верхратський. Щодо передбачення майбутнього свого вихованця, то класний керівник зазначив, що воно не визначене, у графі ж віросповідання констатовано – греко-католик. Віросповідальну толерантність Іван Франко сповідуватиме протягом усього життя, стверджуватиме в усіх дискурсивних практиках. Поступи в науці другого семестру першого класу, зокрема латинської, руської (викладач Іван Верхратський), німецької (викладач Юрчакевич) мов кваліфіковано як відмінні (*celujaŝu*), а в засвоєнні польської мови (викладач Каспер Кадлевіч) – як похвальні (*chwalebny*). Подібні успіхи він зберіг і в другому класі: латинська – похвальні (*chwalebny*), польської, німецької – відмінні (*celujaŝu*), руської – відмінні (*celujaŝu*) у першому та відмінні (*znakomity*) – в другому. Неістотно відрізняється рівень вивчення мов у третьому класі: латинська, польська, руська, німецька мови – відмінні (*celujaŝu*), з'явилася грецька мова, з якої в Івана Франка також відмінні (*celujaŝu*) успіхи (див.: <http://lib.if.ua/franko/1312287818.html>). З роками мовно-комунікативний діапазон Івана Франка розширився, адже його перу належать праці, написані українською, російською, польською, чеською, німецькою, болгарською, французькою мовами [4]. Дискурсивно-мовні практики Івана Франка ще вимагають ґрунтовного вивчення, адже феноменальне володіння низкою мов давало змогу йому легко використовувати у спілкуванні різні мови. Так, в епістолярно-дискурсивній практиці з Ольгою Рошкевич він спочатку послуговувався німецькою (6 листів), згодом – українською. І в першому листі, написаному українською, Іван Франко наголошує на значущості мовної самоідентифікації: «Німецька бесіда – то для мене модний фрак... Руська бесіда – то для мене той любий, домашній убір, в котрім всякий показується другому таким, яким єсть... Руська бесіда – то бесіда мого серця» [42, т. 48, с. 46].

Згодом Іван Франко у «Споминах з моїх гімназійальних часів» писав про соціально-шкільний дискурс: «Ученики дрогобицької гімназії в другій половині 60-х і першій половині 70-х рр. поза школою жили звичайно кружками, крім тих місцевих, що жили у своїх родинях і переважно не мішалися до кружкового життя. Позамісцеві жили на квартирах (станціях) переважно по різних передмістях у міщан і міщанок, і відповідно до тих квартир творилися між ними кружки. Де жило кілька учеників на одній квартирі, там до них не раз сходилися товариші інших квартир, що жили одинцем. У таких кружках велися оживлені розмови; в менших кружках, зійшовшись по два або три, ученики займалися лектурою позашкільних книжок, при чім один читав голосно, а інші слухали. Таким способом я з товаришем Йосифом Райхертом, сином німецького колоніста, в вищій гімназії читав драми Шекспіра, Шіллера та Гете. З його старшим братом Філіпом, що з Самбірської гімназії

перейшов до Дрогобича, я один рік жив на спільній квартирі в домі боднаря Корпака». Імпліцитно прочитувано, що Іван Франко уже в гімназійні роки в комунікативному середовищі використовував різні мови – німецьку, польську та інші – в активній чи пасивній формі. У складні часи російської окупації (1914 р.) Іван Франко жив у Йосифа Райхерта, що знову ж таки підтверджує максимальну національно-мовну та віросповідальну толерантність.

2. Істотним є також те, що комунікативно інтенційне середовище Івана Франка в роки навчання в гімназії мало відносно тяглість, адже після закінчення четвертого класу Дрогобицької нормальної школи отців Василіан у Дрогобицьку гімназію пішли здобувати освіту разом із ним 27 учнів із 51 (52,9%): Іван Бачинський, Карло Бандрівський, Дмитро Білас, Адольф Бродер, Іван Дідинський, Дмитро Гладкий та ін. У гімназії дещо змінилося комунікативно-соціальне середовище. У школі переважали діти з довколишніх дрогобицьких сіл, діти міщан і дрогобицьких ремісників, а в гімназії діти селян становили трохи більше чвертини класу (14 осіб або 27,45%). Трохи менше було дітей священиків – 11 (21,54%), ще менше дітей ремісників – 8 (15,68%), більша частина учнів мешкали не в Дрогобичі. У другому класі гімназії навчалися уже лише українці (25 осіб або 55,56%) та поляки (20 осіб або 44,44%) з домінуванням перших. Істотним постав більший віковий діапазон. У класі навчалися вісімнадцятирічні (1 учень або 2,2%) – дванадцятирічні (7 осіб або 15,56%), Іван Франко мав тринадцять років, тобто старших за віком учнів було двадцять дев'ять (64,4%), а молодших – лише сім (17%), тринадцятирічних було дев'ять (20%). Легко помітити, інституційно-вікове комунікативне середовище мало діапазон у сім (+6/-1) років, що, безперечно, позначалося на мотивації спілкуванні, урахуванні вікових запитів однокласників. Подібну картину спостережувано і в третьому класі гімназії, що легко виявити в диференціації учнів за їхнім віком. З-поміж 45 учнів двадцять сім (60%) були старшими (вік – від дев'ятнадцятирічних – двоє (4,44%) до п'ятнадцятирічних – дев'ять (20%)), а вісім – були молодшими (17,8%) на один рік, чотирнадцятирічних ровесників – десять (22,2%), тобто в загальнокласному тлі Івана Франка оточували близькі за віком, але не однолітки (див. [47]). У такому комунікативному інституційно-віковому діапазоні особливим постає перемикання настановних моментів адресанта і врахування ним комунікативних компетентностей адресата.

Якщо поглянути на комунікативний простір Івана Франка в шкільні та гімназійні роки, то легко можна помітити: 1) активне спілкування з прихильниками різних віровчень; 2) мовні контакти з представниками різних національностей, які активно використовували рідну мову у власному колі; 3) істотний віковий діапазон однокласників, що позначалося на потребі належного реагування на потреби комунікантів та ін. Усталені початкові елементи комунікативного універсалізму стали основою концептуального розпросторення лінгвоперсоналії митця в студентські та наступні роки. На шкільні та гімназійні роки припадає перша лінгвоіндивідуація – період зовнішнього виходу, становлення власного творчого мовного *Я*, що стало визначальним на майбутнє. У цей період сформувалися навички володіння іншими мовами, розуміння їх значущості в становленні людської особистості, навантаження в самоідентифікації, адже вихід із рідномовної стихії глибинно травмує мовну особистість: «*Pardon, ти не маєш до вибору* (виділення І. Франка); в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своє душі не можеш покинути...» [44, с. 265]. Функційне навантаження рідного слова великий мудрець вияскравлює і в поетичному дискурсі (див., наприклад, «Якби ти знав, як много важить слово...» та ін.). І. Франко в лінгвосамоідентифікації пройшов складний шлях, у якому послідовно виявлюваними постають і період хитань, і період осмислення статусу мови в загальнодержавному та загальнонаціональному просторі та ін. В одному з листів до Михайла Драгоманова підкреслено: «Прийшовши до Львова, до «Академічного кружка», я опинився раптом серед спорів язикових і національних, котрі для мене були майже зовсім чужі і незрозумілі, то й, очевидно, не міг у них найти ладу і хитався довго то на цей, то на той бік» [42, т. 49, с. 244]. Не дивно було, адже в цей час гострою була боротьба між течіями «язичія» і народництва, що й впливало на молоду душу митця. Тому згодом Іван Франко резюмує: «Що в моїх давніших віршах мова не все чиста, се ще тим легше зрозуміти, що я особисто переходив деякі такі ступні розвитку (а хто в Галичині не переходив їх в тім часі!), де панувало намагання притлумити почуття живої чистої мови, котре ще змалку було у мене сильно розвите. На мені в мін'яторі повторилось те, що в великім

розмірі бачимо на всій галицько-руській літературі: школа, граматики і спори мовні прибили і закаламутили чистоту народної мови» [42, т. 1, с. 20-21].

3. Ще одне поняття – *дискурсивний простір* [24]. Інколи поняття *комунікативний простір* і *дискурсивний простір* розглядають як синонімічні (М. Мерло-Понті [28], С. Домишева [15], С. Плотникова [34]), хоча між ними наявні відмінності. Дискурсивний простір – це те логічне середовище, в якому реалізуються дискурси й дискурсивні особистості – творці дискурсів. Логічне ж середовище витлумачувано як абстрактна протяжність – континуум, що охоплює і дискурси-тексти, і творців дискурсу, і простір, і час. Дискурсивний простір утворювано між мовцями під час певної інтеракції. М. Мерло-Понті зауважує: «У діалозі між мною та іншим встановлювано спільну територію, моє та його мислення переплетено в цілісну тканину. Тут здійснювано буття удвох, наше існування розгортуювано в тому самому світі. Якщо я надаю для користування його свої думки, то він навзаєм спонукає мене до думання. Тільки згодом, коли я виходжу з діалогу, тоді інший повертається до своєї відсутності» [28, с. 451]. Не вдаючись у надто глибокі теоретизування, відразу варто наголосити на багатоголосі дискурсивного простору Івана Франка, в якому простий перелік імен становитиме надзвичайно великий обсяг – більше тисячі, та й, очевидно, це не зовсім повний перелік. Не менш розмаїтим постає дискурсивний простір і за жанровою специфікою його результатів – текстів.

З-поміж останніх легко виявлювано і власне-наукові, і науково-популярні, і публіцистичні й інші студіювання. Можна цілком коректно говорити про цілі дискурсивні пласти, пов'язані з фольклористичними та історіографічними, філософськими дослідженнями. Іван Франко «...з однаковим натхненням писав поетичні, прозові і драматичні твори, виступав, перекладав твори багатьох ... письменників, публікував наукові праці з літературознавства, фольклору, лінгвістики, історії, економіки...» [4]. Науковий дискурсивний простір Івана Франка диференційований відповідно до студіювань – літературознавчий, лінгвістичний, історичний, історіографічний, етнографічний, економічний, філософський та ін.

У дискурсивному просторі Івана Франка простежувано змінні та постійні вияви. До перших слід віднести реагування на певний виступ. Це підтверджуювано миттєвим і водночас тривалим, наприклад, зовнішнім реагуванням з різними напрямками агресивності на статтю Івана Франка про Адама Міцкевича. До постійних констант дискурсивного простору належить особистісний вияв людини, що уможливує віднесення до такого простору усіх витворених дискурсів, а також характеристику дискурсивних практик особистості, відбиту тими чи тими адресатами. Такий вияв дискурсу має чітко окреслені часові межі – життя людини. Дискурсивний простір Івана Франка був хронологічно обмежений роками його життя, а функційно є надзвичайно розмаїтим та різнобічним і в змінному і в постійному виявах – від поетично-мистецького, художньо-белетристичного до критично-аналітичного, публіцистично-політичного та інших. Відразу варто зауважити, що митець не оминав гострих кутів, постійно відчуваючи на собі критичні випадки, часто навіть односторонні несприймали його надто амбітних, але в більшості своїй цілком справедливих кваліфікаційних оцінювань низки авторів. Показовим постає в цьому вимірі ставлення сучасників до статті Івана Франка «Поет зради» [27]. Публікація мотивувала миттєве реагування з послідовним домінуванням у польсько-комуністичному середовищі граничного негативізму. Навіть багато з тих, хто активно співпрацював із майстром, змінили думку – від агресивно-знищувальної до збайдужіло-нейтральної, від осуду – до мовчазного несприйняття. І лише одиниці поставилися до міркувань критика виважено, намагаючись осмислити глибину аналітичних міркувань великого майстра. Для прикладу можна навести зміну поведінки співробітників часопису «Kurjera Lwowskiego», у якому він працював десять років. В. Щурат згадував: «Коли Франко появився в редакції за своїм бюроком, винеслися всі товариші в іншу кімнату, не привітавшись з ним, і делегували з-поміж себе п. Фрилінга, щоб пішов до Франка сказати йому: “Pan tu nie masz miejsca!”» [47]. Аналізу таких і подібних дискурсивних практик вимагає належного оцінювання сукупності чинників текстуальності [19, с. 101-108], без яких не поставатимуть мотивованими кваліфікації відповідних вчинків митця, його комунікативні кроки і стратегії, лінгвоіндивідуалізації в тих чи тих дискурсивних практиках.

Інтерпретативна думка Григорія Грабовича [11], який, розглядаючи особливості українсько-польських культурних взаємин, виділив декілька періодів у цих стосунках: найбільш ранній (від

останніх десятиліть XVI ст. до XVIII ст.); романтичний (припадає на першу половину XIX ст.); постромантичний (сягає до Другої світової війни); післявоєнний період (до сьогодні)) та окреслив полеміку навколо роману Г. Сенкевича «Вогнем і мечем» («Ogniem i mieczem»), його сприйняття провідними критиками, є актуальною: «Консервативні краківські кола захоплено вітали твір (С. Гарновський бачив у Г. Сенкевичеві рівню Гомеру, Данте і Шекспіру); інші критики, такі як Болеслав Прус чи Іван Франко, який говорив, по суті, за всіх українців, були надзвичайно розчаровані» [11, с. 108]. Справді Іван Франко не лише кваліфіковано оцінив роман Г. Сенкевича, а й встановив справжній дух творчого поступу автора твору. У цьому разі легко помітити один із виявів дискурсивно-критичних практик Івана Франка. Витоки заявленої практики легко простежити ще в гімназійних нечисленних відгуках на прочитані твори різних письменників. Розмаїття цієї практики охоплює різноманітні жанри зразка критичних статей, аналітичних оглядів, рецензій і под.

Активним був Іван Франко у публіцистичному дискурсі, в межах якого особливо актуальними постають його численні описи різних подорожей, мандрівок. Так, зустрівшись 4 – 7 серпня 1884 р. у Станіславі з українським письменником О. Кониським, який прибув із Петербурга, і разом вони 5 серпня побували на вічі студентів – учасників мандрівки, що докладно описано ним у кореспонденції «Вандрівка руської молодіжі» (Діло. – 1884. – 24 липня (5 серпня); Діло. – 1884. – 26 липня (7 серпня)) та ін. Системна робота Івана Франка в засобах масової інформації дає змогу говорити про поступове розширення його комунікативно-жанрової стихії (від замітки до критичної, аналітичної статті та ін.), розпросторення тематичних обріїв (життя галицьких селян, ріпників, громадські ініціативи інтелігенції, активізація феміністичного поступу і под.), не кажучи уже про надзвичайно розлогі рецензії, критичні статті, огляди з різних наукових питань.

Своєю діяльністю мислитель тенденційно «здобував нові поля невідомих досі понять» [42, т. 28, с. 167-175]. Йому належить чільна роль у формуванні української політичної термінології, що охоплює позначення органів державної влади (*парламент, уряд, комітет, суд, адміністрація, інстанція, міністерство, канцелярія*), найменування політичних партій, об'єднань, соціальних груп (*фракція, опозиція, делегація, асоціація, партія, суспільство, суспільність, товариство*); позначення політичних форм правління, устроїв, течій (*демократія, демократизм, держава, опонент, автономія, парламентаризм, лібералізм, централізм, абсолютизм, шовінізм, націоналізм, радикалізм, анархізм, капіталізм, соціалізм*), найменування політичних та історичних процесів (*революція, маніфестація, переворот, прогрес, пленум, протест, перевибори, голос, санкція, корупція, рівноправність*), назви різних документів, законів, ухвал (*документ, конституція, закон, проект, постанова, декрет, резолюція, звіт, статут, протокол, петиція, апеляція, контракт*) та ін. (див. [49, с. 99-100]).

Вкраплення арготичного дискурсу в прозово-дискурсивних практиках Івана Франка підтверджують не лише словникове знання відповідних матеріалів, а й відбивають знання митцем функційних особливостей арготизмів: «*Е, що ви, молоді яндруси говорите!.. По місті тротуарами ходять та ходаки з долини висмикують – велика штука. А зловлять хатраки, то також що? Заведуть на дідівню, ковзнуть там чи й не ковзнуть, та й по всій історії*» [42, т. 15, с. 236-248].

Науково-популярний дискурс простежувано у двох різновидах – письмовому та усному. Останній можна спостерігати в численних виступах Івана Франка на різних зібраннях Товариства українських жінок, заснованого письменницею Н. Кобринською (1884 р., грудень). Митець високо поцінував ініціативу жінок, що обґрунтував у статті «Перед збором Руського жіночого товариства в Станіславові»: «*Тільки той нарід здужає оснувати тривале й повне життя, що в нього жінки пройняті свідомістю й ідеалами нього життя... тільки розумні й освічені матері, сестри і жінки, що думають, можуть випроводити і виховати розумне й освічене покоління*» (Діло. – 1884. – 5 грудня). Свої враження від зустрічі з членами Товариства українських жінок Іван Франко виклав у статті «Перші загальні збори Руського жіночого товариства в Станіславові» (Діло. – 1894. – 11 грудня), що своє структурою і компонованням є розгорнутим аналітичним звітом із низкою цікавих авторських резюмувань.

До цього треба додати простежувану в спадщині митця симетричність тем у різних його дискурсивних практиках. Так, основні ідеї виступу на зустрічі з членами Товариства українських жінок стали опертям його вірша «Женщина: алегорія на привітання товариства «Руських женщин» у Станіславові»: *...по стежці життьовій / Иде з ним (чоловіком – А.З.) спільно, / Думає і вчиться, /*

Учасниця всіх трудів, всіх надій» (<http://lib.if.ua/franko/1310568978.html>). Після зустрічі з членами Товариства українських жінок Іван Франко задумав видавати часопис «Братство» як офіційний орган цього товариства. Дискурсивно-видавнича практика великого майстра є винятковою, оскільки охоплює не лише створювані ним самим відповідні тексти різних комунікативних жанрів, а й тексти як редактора.

Треба також додати до активних у комунікативному просторі Івана Франка етнографічний дискурс, адже велет слова досліджував етнографію різних місць і територій, проникаючи в глибини звичаїв, обрядів, їхнього смислового наповнення та ін., поступово формуючи різні тематичні групи понять і термінів. Етнографічний дискурс Івана Франка охоплює понад сорок етнографічних розвідок, низку рецензій і відгуків на етнографічні праці українських, польських, чеських та інших учених. Надзвичайно цінною постає його величезна кореспонденція про життя і побут дрогобицьких робітників («Korespondencje, Drohobycz», 1880), а також численні спостережувально-аналітичні та узагальнювально-висновкові матеріали, пор.: «Вандрівка руської молодіжі» (Діло. – 1884. – Ч. 85), «Kilimy podolskie» (Kurjer lwowski. – 1892. – № 91 (31.03.) – С. 2-3; № 92 (01.04.) – С. 2-4; № 93 (02.04.) – С. 2-3); «Сліди снохачтва в наших горах» (Жите і слово. – 1895. – Т. 4); «Eine ethnologische Expedition in das Wojkenland» (Zeitschrift österreichische Volkskunde. – 1905. – 11) та ін. Етнографічний дискурс вкраплений і в різноманітні студіювання з історії, фольклористики (див.: Мислі про еволюцію в історії людськості [1881-1992] [42, т. 45, с. 76-136]; Наука і її взаємини з працюючими класами [1878] [42, т. 45, с. 24-40]; *Ukraina irredenta* [1895] [Текст] / Іван Франко // *Вибрані твори* : У 3-х т. – Дрогобич: Коло, 2004. – Т. 3. – С. 378-393 та ін.). До цього треба додати велику організаторську роботу Івана Франка, зорієнтовану на вивчення етнології та етнографії різних країн, як голови етнографічної комісії НТШ, редактора «Етнографічного збірника». Разом із В. Гнатюком він уклав програму «В справі збирання етнографічних матеріалів» (Хроніка НТШ. – 1901. – № 8. – Вип. 4), згодом ними було підготовлено поради до запису похоронних звичаїв і голосінь (Квестіонар у справі записування похоронних звичаїв і голосінь // Хроніка НТШ. – 1909. – Вип. 3. – Ч. 39) [30]. У цій програмі з особливою силою виявилось бережливе ставлення Івана Франка і Володимира Гнатюка до місцевих говорів, коли автори наголошують, що наявні форми на зразок *шепка, жеба, соль, ходит, робет, водов, юж, цимра* не слід замінювати та виправляти на літературні *шапка, жаба, сіль, ходить, роблять, водою, вже, кімната*. Для адекватного збирання матеріалів, їх упорядкування дослідники запропонували ґрунтовну наукову методу збирання матеріалів, їхньої паспортизації, ініціюють розширення етнографічної роботи по всій Україні з забезпеченням належного керівництва нею.

Історіографічний дискурс Івана Франка охоплює різноманітні студіювання Галичини, Волині, Поділля. Його активну участь в «Мандрівному комітеті», що діяв при «Академічній бесіді», підтверджувано декількома студіями про значення аналізу краєзнавчого матеріалу, подання його в системному описі. Він був ініціатором створення «Кружка етнографічно-статистичного для студіювання життя і світогляду народу» (1883 р.), згодом – «Кружка для устрою мандрівок по нашій краю». Результати таких мандрівок І. Франко синтезував у записаних численних етнографічних матеріалах, теоретичних працях з етнології та етнографії, низці популярних статей. Йому належить і сам термін *краєзнавство* [42, т. 46. – Кн. 2, с. 116-150] з виокремленням *крайового природознавства*, кваліфікацією основних напрямів його вивчення та ін.

Дискурсивний простір Івана Франка надзвичайно багатий і розмаїтий, у ньому легко простежуваними постають різноманітні взаємопроникнення різних дискурсивних практик (наукових і публіцистичних у прозові, а прозових – у художньо-белетристичні), симетрію низки дискурсивних практик (поетичних і публіцистичних, науково-політичних і художньо-прозових, етнографічних та історичних, історіографічних). Можна говорити про особливі лінгвоіндивідуалізації – мовно-ігрову, номінативно-екзистенційну, художньо-фабульну, що вимагає поглибленого студіювання.

Вивчення комунікативного і дискурсивного просторів Івана Франка свідчить про надзвичайно активну взаємодію різних мовних стихій у його спілкуванні, розширення функційного навантаження української, польської, німецької, російської, болгарської, чеської та інших мов у реалізації його комунікативних інтенцій. Дискурсивний простір великого титана є багатошаровим, охоплює різні часові, родові та жанрові зрізи, у ньому еволюціонують різноманітні комунікативні кроки, настанови, стратегії й тактики. До цього слід додати необхідність вивчення лінгвоіндивідуалізацій великого

майстра, що свідчать про внутрішню динаміку його мовно-творчої стихії, відбивають тенденції осмислення видатного митця функційного навантаження мови в самоідентифікації окремої особистості, корпоративної групи, народу, становленні нації на загальноцивілізаційній мапі. Встановлення навантаження кожного з наявних у просторі мовної особистості Івана Франка дискурсу, тих чи тих дискурсивних практик вимагає розгляду усього корпусу творів Івана Франка, що робить надзвичайно актуальним питання про створення цілісного Корпусу його текстів.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Лінгвокомунікативні та риторико-прагматичні виміри художнього тексту (на матеріалі роману Івана Франка „Перехресні стежки”): монографія / Флорій Бацевич. – Львів, 2016. – 192 с.
2. Білодід І. К. Каменярь українського слова: (До 110-річчя з дня народження і 50-річчя з дня смерті Івана Яковича Франка) [Текст] / Іван Костьович Білодід. – К.: Наук. думка, 1966. – 67 с.
3. Білоус М. П. До питання мовно-правописного редагування Франкових творів [Текст] / М. П. Білоус // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 22 – 25 вересня 1996). – Львів: Світ, 1998. – С. 633-637.
4. Бровіньок Т. І. Студія Івана Франка «Да дні» як новий тип ідейно-естетичної структури [Текст] / Т. І. Бровіньок // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 8. – С. 37-43.
5. Возняк М. Франків розрив з польською пресою [Текст] / Михайло Возняк // Світ. – 1926. – № 1-12.
6. Возняк М. Нариси про світогляд Івана Франка [Текст] / Михайло Возняк. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1955. – 196 с.
7. Голяк В. О. Боротьба І. Франка за єдину загальнонаціональну українську літературну мову [Текст] / В. О. Голяк // Зб. студентських наук. робіт Львів. ун-ту. – 1957. – Ч. 1. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1957. – С. 53-57.
8. Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у Франковій прозі [Текст] / Олекса Горбач // Записки НТШ. – 1963. – Т. 177. – Львів: Вид-во НТШ, 1963. – С. 197-206.
9. Горбач О. Львівські проступницько-тюремницькі арготизми (до 1930-х років) [Текст] / Олекса Горбач // Наук. зб. Укр. Вільного Університету. – Т. 10. – Мюнхен, 1983. – С. 296-326.
10. Грабович Г. Іван Франко і Адам Міцкевич [Текст] / Григорій Грабович // Іван Франко і світова культура. Матеріали міжнародного симпозіуму. – К., 1990. – Кн. 1. – С. 135-141.
11. Грабович Г. Польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи [Текст] / Григорій Грабович. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. – К.: Основи, 1997. – С. 138-169.
12. Грицютенко І. Є. Мова в естетичній концепції Івана Франка [Текст] / Іван Єфремович Грицютенко // Іван Франко: Статті і матеріали. – 1968. – Вип. 5. – С. 45-52.
13. Грещук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови [Текст] / Василь Грещук // Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Чис. 2. – Івано-Франківськ: [б. в.], 2007. – С. 138-152.
14. Денисюк І. Новаторство Франка-прозаїка [Текст] / Іван Денисюк // Українське літературознавство. – 2008. – Вип. 70. – С. 138-152.
15. Домышева С. А. Политический дискурс в пространстве дискурса реагирования [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Светлана Аркадиевна Домышева. – Иркутск, 2008. – 188 с.
16. Драгоманов М. П. Вибране («...мії задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») [Текст] / упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук; приміт. Р. С. Міщука, В. С. Шандри. – К.: Либідь, 1991. – 688 с.
17. Жилко Ф. Т. Роль Івана Франка в історії української літературної мови [Текст] / Федот Трохимович Жилко // Укр. мова в школі. – 1956. – № 3 – С. 18-26.
18. Єрмоленко С. Фольклор і літературна мова: [монографія] [Текст] / Світлана Яківна Єрмоленко. – К.: Наукова думка, 1987. – 245 с.
19. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум [наук.-навч. вид.]. – Вид 2-ге, доп. і перероб. [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – 313, 20 с.
20. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту [монографія]. [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: «Ноулідж» (Донецьке відділення), 2014. – 480 с.
21. Закревська Я. В. Внесок Івана Франка у розвиток науки про українські діалекти [Текст] / Ярослава Василівна Закревська // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 25-27 вересня 1996). – Львів: Світ, 1998. – С. 652-657.
22. Корнієнко Н. П. Роль Івана Франка в боротьбі за утвердження в Галичині української літературної мови на загальнонародній основі [Текст] / Н. П. Корнієнко // Укр. мова в школі. – 1956. – № 5. – С. 17-23.
23. Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні риторичні виміри: монографія [Текст] / Тетяна Космеда. – Львів: ПАІС, 2006. – 326 с.
24. Кубрякова Е. С. О термине «дискурс» и стоящей за ним структуре знания [Текст] / Елена Самойловна Кубрякова // Язык. Личность. Текст.: сб. статей к 70-летию Т. М. Николаевой / отв. ред. В. Н. Топоров. – М.: Языки славянских культур, 2005. – С. 23-33.
25. Матвіяс І. Г. Діалектна основа мови в творах Івана Франка [Текст] / Іван Григорович Матвіяс // Мовознавство. – 2003. – № 1. – С. 11-16.

26. Медведєв Ф. П. Боротьба Івана Франка за єдину українську літературну мову [Текст] / Федір Пилипович Медведєв // Уч. зап. Харків. ун-ту. – Т. 74. – Труды філологічного факультету. – Т. 4. – Збірник статей до 100- річчя з дня народження І. Я. Франка. – 1956. – С. 65-74.
27. Мельник Я. «Поет зради» Івана Франка. Голоси польської преси: pro і contra [Текст] / Ярослав Мельник // Парадигми. – 2009. – Вип. 4. – С. 237-242 (Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/paradig_2009_4_18).
28. Мерло-Понти М. Феноменологія восприяття [Текст] / Морис Мерло-Понти. – СПб. : Ювента, Наука, 1999. – 605 с.
29. Місцями життя і діяльності Івана Франка на Прикарпатті // Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека (Режим доступу: <http://lib.if.ua/franko/1310568978.html> (18.09.2016)).
30. Мушинка М. Взаємини Івана Франка з Володимиром Гнатюком [Текст] / Микола Мушинка. (Режим доступу: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/ivan-franko-zbirnyk-2010-t01/105Mykola_Mushynka.pdf (20.09.2016)).
31. Онишкевич М. Й. Полонізм і діалектизм (бойкізм) та їх коментування в творах Івана Франка [Текст] / Михайло Йосипович Онишкевич // Питання слов'янського мовознавства. – 1963. – Кн. 9. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – С. 36-51.
32. Ощипко І. Й. Праця Франка над вдосконаленням мови своїх творів [Текст] / Ірина Йосипівна Ощипко // Доп. та повідомл. Львів. ун-ту. – 1957. – Вип. 7. – Ч. 1. – С. 78-81.
33. Панько Т. І. Мова і нація в естетичній концепції Івана Франка : монографія [Текст] / Таміла Іванівна Панько. – Львів : Світ, 1992. – 190 с.
34. Плотникова С. Н. Дискурсивное пространство : к проблеме определения понятия / [Текст] / Ярослав // Светлана Николаевна Плотникова // Magister Dixit. – 2011. – № 2. – С. 152-158.
35. Полюга Л. М. Слово у поетичному тексті Івана Франка : монографія [Текст] / Лев Михайлович Полюга. – К. : Наукова думка, 1977. – 165 с.
36. Рудницький Л. Іван Франко й німецькомовний світ — значення середовища для поета [Текст] / Леонід Рудницький // Українська література: Матеріали I конгресу Міжнародної асоціації українців. – К., 1995.
37. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка : монографія / Олександра Сербенська. – Львів : ВЦ Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – 371 с.
38. Стежками Франкового тексту [когнітивні, лінгвосеміотичні та лінгвостатистичні виміри прози] : монографія [Текст] / Ф. С. Бацевич (відп. ред.), С. Н. Бук, Л. М. Процик, Л. Ю. Сваричевська, О. В. Ясіновська. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 504 с.
39. Франко З. Т. Засоби художньої експресії у мові творів Івана Франка [Текст] / Зіновія Тарасівна Франко // Укр. мова і література в школі. – 1979. – № 12. – С. 17-25.
40. Франко З. Т. Мова творів Івана Франка [Текст] / Зіновія Тарасівна Франко // Курс історії української літературної мови. – Т. 1. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 476-519.
41. Франко З. Т. Мовні засоби історизму у прозі Івана Франка [Текст] / Зіновія Тарасівна Франко // Українське літературознавство. – 1983. – Вип. 40. – С. 46-59.
42. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. – К. : Наукова думка, 1976 – 1984.
43. Франко І. Я. Двоязычність і дволичність [Текст] / Іван Якович Франко // І. Я. Франко. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібрання творів у 50 т. / упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко. – Львів : Каменяр, 2001. – С. 263-278.
44. Франко І. «Розвивайся ти, високий дубе...» [Текст] / Іван Якович Франко // Франко І. Я. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т.; упоряд. З. Т. Франко, М. Р. Василенко. – Львів : Каменяр, 2001. – С. 22.
45. Цілком невідоме... : Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека (Режим доступу: <http://lib.if.ua/franko/1312287818.html> (17.09.2016)).
46. Ціхоцький І. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації) [монографія] [Текст] / Іван Ціхоцький. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 290 с.
47. Щурат В. Іван Франко в 1895–1897 роках [Текст] / Василь Щурат // Іван Франко у спогадах сучасників. – Львів, 1956. – С. 267-281.
48. Якубець М. Із спостережень над мовою та стилем творів Івана Франка, писаних польською мовою [Текст] / М. Якубець // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнар. симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11 – 15 вересня 1986). – Кн. 1. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 129-134.
49. Яремко Я. І. Концептуальні поняття сучасної політології : лінгвокогнітивний аспект [Текст] / Ярослав Петрович Яремко : дис. ... доктора філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. – Дрогобич, 2015. – 617 с.
50. Basaj M. Ze spostrzezen nad jezykiem Iwana Franki [Текст] / М. Basaj // Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнар симпозиуму ЮНЕСКО (Львів, 11 – 15 вересня 1986). – Кн. 2. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 146-153.
51. Kasperski E. Problem dialogu w tworczości Iwana Franki [Текст] / Е. Kasperski // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали Міжнар. наук. конф. (Львів, 25 – 27 вересня 1996). – Львів : Світ, 1998. – С. 278-284.

52. Kupłowski M. I. Franko jako krytyk literatury polskiej [Текст] / M. Kupłowski. – Rzeszów : Wyd-wo Rzeszów. Un-t, 1974. – 196 s.

53. Kupłowski M. I. Franko o literaturze polskiej [Текст] / M. Kupłowski. – Kraków : Wyd-wo Uniwersitet Jagiellonski, 1979. – 304 s.

Загнитко А. П. Коммуникативное и дискурсивное пространство языковой личности Ивана Франко.

Аннотация

В статье рассмотрены коммуникативное и дискурсивное пространства языковой личности Ивана Франко, охарактеризованы постоянные и переменные компоненты влияния на проявления дискурсивных практик выдающегося мастера, а также определены направления эволюции его коммуникативной среды. Определены основные величины дискурсивного пространства Ивана Франко и выяснено соотношение в этом пространстве определяющих дискурсивных практик. Кратко проанализированы школьный, публицистический, научный, прозаический, поэтический, драматургический, исторический, философский, этнографический и другие дискурсы в общедискурсивном пространстве Ивана Франко.

Ключевые слова: коммуникативное пространство, коммуникативная среда, Иван Франко, дискурсивное пространство, дискурсивная практика, лингвоиндивидуация, научный дискурс, публицистический дискурс.

Zahnitko A. P. Communicative and discursive space of linguistic personality of Ivan Franko.

Summary

The article examines the communicative and discursive spaces of the linguistic personality of Ivan Franko, characterizes the fixed and variable components of influence on manifestations of discursive practices of an outstanding master, as well as clarifies the lines of the evolution of his communication environment. The main values of the discursive space of Ivan Franko are determined and the correlation of substantial discursive practices in this space is ascertained. There were briefly analyzed school, journalistic, scientific, prose, poetic, dramatic, historical, philosophical, ethnographic and other discourses in the overall discursive space of Ivan Franko.

Key words: communicative space, communicative environment, Ivan Franko, discursive space, discursive practice, linguoindividuation, scientific discourse, journalistic discourse.

УДК 811.111'42

Іванченко М. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
E-mail: ivalexiv1979@ukr.net

**МОВНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РОЗГОЛОСУ
В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

У статті розглядаються національно-культурні особливості актуалізації розголосу в англійській мові. Матеріал дослідження складають метафори, інвентаризовані у результаті суцільної вибірки із тезаурусу англійських метафор та текстів художньої літератури. Проведений аналіз дозволив виявити особливості актуалізації досліджуваного екстралінгвістичного явища у сучасній англійській мові.

Ключові слова: метафора, актуалізація, асоціація, вираження, сприйняття.

Проблеми взаємодії мислення та мови сягають глибини віків, однак на сучасному етапі знаходять нові підходи та трактування, що позначено активним інтересом лінгвістів.

Для передачі думок людина користується мовними знаками, тоді як мислення за своєю природою є невербальним. У свідомості людини існують деякі думки, для вираження яких не існує готових мовних засобів, а тому їх важко виразити словесно. Такі ментальні характеристики є рушійною силою для змін у мові як у семіотичній системі, що як наслідок набуває ознак, що не властиві були їй раніше.

У процесі комунікації ми розуміємо думки інших людей, виражені за допомогою мови. З іншого боку, мова виступає засобом вираження думки, є її своєрідним «упакуванням», специфіка якого визначається типами знань. Структури знання, які називаються фреймами, схемами,